

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

М А Н О Х А
Олександр Євгенович

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ В КРИМІНОЛОГІЇ

Спеціальність 12.00.08 -
Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право.

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ - 1996

343

00757229 (W)

Дисертація є рукописом

Робота виконана на кафедрі кримінології Української академії внутрішніх справ.

Науковий керівник - доктор юридичних наук, професор
В.Г.Лихолоб

Офіційні опоненти - доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України
А.П.Закалюк;
доктор юридичних наук, професор
І.К.Туркевич

Провідна організація - Інститут держави і права Національної академії наук України ім.В.М.Корецького

Захист відбудеться "29" січня 1997 року о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.01.56.01 при Українській академії внутрішніх справ (252035, м.Київ, Солом'янська пл., 1).

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Української академії внутрішніх справ.

Автореферат розісланий "4" зрудня 1996 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

В.І.Женунтій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена самим життям, новими явищами і процесами, що відбуваються в Україні і в усьому світі, прийняттям Конституції нашої держави. В її першому розділі "Загальні засади" в статті 3-й записано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Наступний, другий розділ - про права, свободи та обов'язки людини і громадянина в усіх сферах життя, включаючи правову. Йдеться, зокрема, про те, що права і свободи людини захищаються судом (ст.55), кожному гарантується право знати свої права і обов'язки, закони та інші нормативно-правові акти (ст.57), кожен має право на правову допомогу (ст.59), особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ст.62), засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду (ст.63) /Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Урядовий кур'єр. - 1996. - 14 липня/.

Конституційні положення актуалізують системний аналіз в кримінології, який є найпродуктивнішим дослідницьким методом. Його ефективність підвищується сформульованим дисертантом діяльнісно-людиномірним принципом як першоосновою системного аналізу увагалі і в кримінології зокрема. Діяльнісно-людиномірний принцип

повністю співпадає з наведеними вище положеннями Конституції України.

Актуальність теми дослідження обумовлена також тим, що: 1) злочинність проявила себе як антисоціальна, кримінально-правова система злочинів з властивою їй структурою, функціями, зростаючою організованістю, що стало вичерпною відповіддю на дискусійне питання: чи є злочинність функціональною системою злочинів; 2) боротьба із злочинністю настійно вимагає всебічного удосконалення правоохоронної, правової і в цілому суспільної системи; 3) в свою чергу, системність предмету кримінології - науки про злочинність, її об'єктивно-суб'єктивні фактори та її попередження - потребує своєї якнайповнішої реалізації.

Ці міркування підтверджуються вітчизняним і світовим досвідом правоохоронної діяльності. Злочинність - планетарний дестабілізатор людського життя і людського розвитку, боротьба з нею - одна з актуальних глобальних проблем, розв'язання якої неможливо без системно-кримінологічного аналізу на окремо-державному, міждержавно-регіональному і міжнародному рівнях, зокрема щодо роботи Інтерполу, Європолу та інших системних утворень.

Закон України про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю фіксує, по-перше, системно-організований характер злочинних проявів, по-друге, необхідність адекватної реакції правоохоронних і загальносоціальних чинників, по-третє, важливість міжнародного співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю на основі міжнародного права і чинного законодавства України, міждержавних і міжурядових договорів, двосторонніх відомчих угод (ст.7).

Дисертація присвячена системному аналізу в кримінології: в такій постановці проблема не розроблена в обсязі, на який вона

васлуговує, - при всій її актуальності, методологічному і прикладному значенні.

Ступінь розробки теми. Системний аналіз як метод втілює досягнення як загальної теорії систем, так і спеціально-галузевих системних концепцій. Загальна теорія систем в її модифікаціях представлена О.О.Богдановим, Л.Берталанфі, В.І.Вернадським, Н.Вінером, В.М.Глушковым, М.М.Амосовим, В.Г.Афанасьєвим, І.В.Блаубергом, В.В.Косолаповим, М.М.Моїсєєвим, В.Н.Садовським, О.І.Уйомовим, Е.Г.Юдиним та ін. Спеціально-галузеві системні концепції в філософії, суспільних та природничих науках втілені у відповідних дослідженнях. Філософський аспект системного аналізу відтворений вченими Інституту філософії НАНУ, Київського університету та інших вузів, зокрема в Курсі лекцій в філософії (кер.І.В.Бичко).-К.: Либідь, 1994. Вітчизняні економісти, соціологи і політологи систематизують економічну і соціально-політичну сферу: йдеться про представників академічної і вузівської науки, про колектив Національного інституту стратегічних досліджень. Інститут кібернетики - організація-виконавець проекту Держкомітету з науки і техніки "Системний аналіз - методологічна база для вивчення існуючого суспільства в Україні у перехідний період і цілісного проектування трансформації його у громадянське" (регістраційний № 08.05.00/069-93).

Системний аналіз правової сфери живиться розробками таких дослідників, як Ю.В.Александров, А.І.Алексєєв, В.І.Антипов, Л.В.Вагрій-Шахматов, В.П.Вахін, Ю.Д.Блувштейн, Ф.Г.Бурчак, В.О.Глушков, В.В.Голіна, І.П.Голосніченко, І.М.Даньшин, М.М.Дорогих, А.Е.Жалінський, А.П.Закалюк, І.П.Коваченко, Я.Ю.Кондратьєв, В.В.Копейчиков, І.І.Карпець, М.Й.Коржанський, О.М.Костенко, М.В.Костицький, В.М.Кудрявцев, Н.Ф.Кузнєцова, І.П.Лановенко, В.К.Лиси-

ченко, В.Г.Лихолоб, В.Г.Лукашевич, П.П.Михайленко, Р.Мертон, М.М.Михеєнко, Е.Сатерленд, О.Я.Светлов, В.М.Смітєнко, В.В.Сташис, В.Я.Тадій, І.К.Туркевич, В.Л.Чубарєв, В.І.Шакун, Ю.С.Шемшученко, Г.Я.Шнайдер, В.Фокс, О.Ф.Фрицький, О.М.Яковлев, С.С.Яценко та ін.

Одне з останніх видань - Кримінологія і профілактика злочинів: Курс лекцій у 2-х кн. Загальна частина // Відп.ред. А.П.Закалюк, В.Г.Лихолоб - К.: Українська академія внутрішніх справ, 1996 - систематизує досягнення в кримінології, багато в чому співпадаючи з позицією дисертанта. Він, спираючись на творчі пошуки колег, узагальнює набуте і пропонує свою концепцію системного аналізу в кримінології, керуючись сформульованим ним діяльнісно-людинорічним принципом. Останній органічно взаємопов'язаний з розробленим представниками Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) С.І.Пирожковим і О.С.Власюком індексом людського розвитку (ІЛР), що, в свою чергу, є конкретизацією стосовно України відповідної Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН).

Об'єктом дослідження є сам системний аналіз в кримінології як найпродуктивніший дослідницький метод.

Предмет дослідження - сформульований дисертантом діяльнісно-людинорічний принцип як першооснова системного аналізу взагалі і в кримінології зокрема із застосуванням методики розрахунку Індексу людського розвитку (ІЛР) в Україні в системно-кримінологічному аспекті.

Мета дослідження та його основні завдання впливають з сукупності актуальних теоретико-прикладних аспектів дисертаційної теми, зосередженої на створенні цілісної концепції системного аналізу в кримінології, його сутності і основних напрямків, вихо-

дючи із сформульованого дисертантом діяльнісно-людиномірного принципу як першооснови вивчення будь-яких об'єктів як систем.

Завначена загальна цільова установка конкретизована у наступних завданнях:

- розкрити сутність системного аналізу в кримінології через його загальну характеристику і показ системності предмету кримінологічної науки;

- сформулювати діяльнісно-людиномірний принцип як першооснову системно-кримінологічного аналізу, що підтверджено визначенням соціальної ролі людини в Конституції України;

- уточнити предмет кримінології методом системного аналізу, висвітлити його основні напрямки;

- проаналізувати влочинність як антисоціальну систему влочинів у взаємов'язку в її кримінологічну характеристику;

- порівняти діалектику об'єктивних і суб'єктивних факторів влочинності;

- дати кримінологічне визначення системи попередження влочинності.

Методологія і методика дослідження. Загальною методологічною та теоретичною основою дисертації є діалектичний метод, закони і категорії діалектики, концептуальні положення Конституції України, сучасної юридичної науки, наукові праці в проблем теорії держави і права, кримінального права і кримінального процесу, кримінально-виконавчого права і безпосередньо кримінології, - в їх кримінологічній системності і цілісності, з урахуванням специфіки кримінологічної науки, її сутності, предмету і методу. Дисертант керувався вітчизняними і міжнародними джерелами права, відомчими актами і документами, що регламентують діяльність органів внутрішніх справ насамперед з точки зору їх системно-кримінологічного

тлумачення. Системно проаналізовані і узагальнені статистичні дані МВС України за період в 1972 по 1995 роки.

Наукова новинна дисертація полягає насамперед у постановці актуальної і водночас недостатньо вивченої теми про системний аналіз в кримінології, і, особливо, - у способі її розв'язання на основі сформульованого автором діяльнісно-людиномірного принципу, підтвердженого визначенням соціальної ролі людини в Конституції України, із застосуванням новітньої методики розрахунку Індексу людського розвитку (ІЛР) в Україні.

Відповідно до цього на вахист виносяться такі положення:

- сформульований діяльнісно-людиномірний принцип системного аналізу звагалі і в кримінології зокрема;

- підкреслено, що, будучи мірою всіх речей, людина сама вимірюється своєю діяльністю: правомірною чи неправомірною, навіть злочинною; останню вивчає кримінологія;

- встановлено, що злочинна діяльність (поведінка) складається з типових для будь-якої діяльності елементів: середовища - потреб - їх усвідомлення і діяльного задоволення, але при цьому злочинна діяльність (поведінка) має антисоціальне, кримінально-правове спрямування;

- на основі діяльнісно-людиномірного принципу розширюється уявлення про системність предмету кримінології, що включає: 1) злочинність, 2) її об'єктивно-суб'єктивні фактори, 3) кримінологічне попередження - у їх взаємозалежності;

- пропонується прогностична середньотермінова перспектива щодо людського розвитку, криміногенної ситуації і реформування органів внутрішніх справ в Україні.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у наступному:

- одержані результати, по-перше, узагальнюють попередні кримінологічні розробки, систематизують їх, по-друге, самі по собі можуть стати стимулом наступних пошуків системно-кримінологічного характеру, особливо, спираючись на сформульований автором діяльно-людиномірний принцип, який повністю співпадає в відповідним положеннями Конституції України (розділ I, ст.3, розділ II);

- концептуальні положення і висновки дисертанта є також інтеграцією практичного досвіду у боротьбі із злочинністю, що дозволяє продовжити і цей практично-прикладний напрямок системного вивчення злочинності, її об'єктивно-суб'єктивних факторів, кримінологічного попередження;

- дисертаційні ідеї крім науково-прикладного значення, несуть в собі й навчально-педагогічний потенціал, - вони є узагальненням змісту дидактичних розробок в кримінології, в інших науках, це дає змогу сподіватись на те, що дисертація стане в нагоді й у навчально-виховному процесі.

Апробація і впровадження результатів дисертаційного дослідження:

- автором опубліковані такі праці:

1) "Системний аналіз в кримінології". - К.: УАВС, 1996. - 100 с.;

2) "Системний аналіз в кримінології". Концептуальні схеми. - К.: УАВС, 1996. - 20 с.

3) "Системний аналіз в кримінології" - стаття у Науково-теоретичному журналі "Науковий вісник Української академії внутрішніх справ". - К.: 1996, N 1. - С.165-182;

4) Статті в збірниках наукових праць. - К.: УАВС, 1993-1996;

- дисертантом зроблені доповіді в їх послідовним опублікуванням:

1) на Першому Міжнародному причорноморському соціально-девіантологічному симпозіумі "Кримінологічна ситуація і громадська безпека в регіоні: проблеми, тенденції, досвід соціального, правового контролю та менеджменту" (Кишинів, 9-11 листопада 1995 року);

2) на Міжнародній науково-практичній конференції "Дотримання прав людини правоохоронними органами" (Київ, 23-24 грудня 1995 року);

3) на Міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми реформування органів внутрішніх справ на сучасному етапі" (Київ, 30-31 січня 1996 року).

Опосередковано автор прийшов до системного аналізу в кримінології, маючи за плечима науково-педагогічний стаж у вузах в 1969 року (в УАВС - в 1980 року), керуючи кафедрами, зокрема нині - новоутвореною кафедрою юридичної соціології, на яку він перейшов в посади професора кафедри кримінології УАВС.

Структура дисертації визначається її метою, завданнями і включає в себе вступ, два розділи, п'ять глав, десять параграфів, висновок, список використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовується вибір теми, показуються її актуальність та ступінь розробленості, формулюються мета та завдання дослідження, його методологія та методика, аргументується наукова новизна дисертації, викладаються положення, що виносяться на захист, теоретичне і практичне значення отриманих дисертантом результатів, їх апробація і практичне впровадження.

Перший розділ "Сутність системного аналізу в кримінології" включає дві глави: 1) Загальна характеристика системного аналізу, 2) Системність предмету кримінології, кожна з яких має по два параграфи.

Глава I. "Загальна характеристика системного аналізу". Розкривається сформульований дисертантом діяльнісно-людиномірний принцип (§ 1) і визначається сутність системного аналізу як методу (§2). Діяльнісно-людиномірний принцип - першооснова вивчення об'єктів як систем у їх структурно-функціональній цілісності, виходячи з того, що людина - міра всіх речей, головний системоутворюючий фактор, а діяльність - міра людського розвитку. Звідси триада "системний підхід - людина - діяльність" у комплексному категоріальному аналізі, здійснення якого обумовила формулювання діяльнісно-людиномірного принципу. Його безпосереднім втіленням є механізм людської діяльності (середовище - потреби - їх усвідомлення та діяльне задоволення). Він інтегрує всі інші системно-аналітичні принципи: цілісності, структурності і функціональності, внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків, ієрархічності, множинності описування (моделювання).

Системний аналіз як метод на основі інтегрального діяліс-

но-людиномірного принципу асоціюється насамперед з врахунком Індексу людського розвитку, здійсненого у Програмі розвитку ООН (здоров'я, освіта, добробут), і конкретизованого представниками НІСД стосовно України (розвиток кожної людини, її безпека і свобода, що забезпечується людськими ресурсами, інтелектуальним потенціалом суспільства і соціально-правовою захищеністю населення). Соціально-правова захищеність населення стосується безпосередньо системно-кримінологічного аналізу. Для соціально-правової захищеності населення, за даними Національного інституту стратегічних досліджень, найбільш важливим є його життєвий рівень (51,5%), дієвість правоохоронної системи (22,6%), розвиток соціальної інфраструктури (13,4%), розвинутість інститутів соціального захисту (12,5%). Дієвість правоохоронної системи оцінюється: а) кількісно-якісними показниками злочинності, б) ефективністю правоохоронної діяльності. Соціально-правова захищеність взаємозв'язана з забезпеченістю людськими ресурсами та інтелектуальним потенціалом суспільства (макрохарактеристики), що в сукупності забезпечує розвиток кожної людини, її безпеку і свободу, людський розвиток в цілому як основу суспільного і загальнолюдського прогресу (стратегічні характеристики).

Глава II. "Системність предмету кримінології" присвячена визначенню предмету кримінології методом системного аналізу (§ 1) і розкриттю методології системно-кримінологічного аналізу (§ 2). Становлення кримінології відбувалось через поєднання класичної і соціологічної шкіл кримінального права. Останні десятиріччя накопичили матеріал для системного аналізу в кримінології з урахуванням її міжсистемних зв'язків, її місця в цілісній системі наук. Кримінологія - це соціолого-правова наука, яка, спираючись на діяльнісно-людиномірний принцип, конкретизований в Індексі людсько-

го розвитку, досліджує влочинність як антисоціальну, кримінально-правову систему влочинів, її об'єктивно-суб'єктивні фактори та систему попередження. Таким чином, предмет кримінології охоплює такі аспекти: 1) її статус соціально-правової науки, 2) діяльнісно-людинорічний принцип системно-кримінологічного аналізу, 3) розрахунок Індексу людського розвитку на основі цього принципу, 4) кримінологічну характеристику влочинності, 5) об'єктивно-суб'єктивні фактори влочинності діяльності (поведінки), 6) систему попередження влочинних проявів.

Методологія системно-кримінологічного аналізу спирається на загально-діалектичний метод, діяльнісно-людинорічний принцип, діалектичний за своєю сутністю. Сходження від абстрактного до конкретного дозволило здійснити системно-кримінологічний аналіз в ланцюгу категорій "Діяльнісно-людинорічний принцип - людський розвиток - Індекс людського розвитку - його стратегії - макрохарактеристики - критерії".

Загальна методологія визначає стратегію застосування емпіричних методів.

При чому слід відзначити роль кримінальної статистики, яка фіксує індикатори влочинності, її об'єктивні і суб'єктивні фактори, шляхи боротьби в нею. Статистика виступає системоутворюючим чинником щодо інших методів конкретних кримінологічних досліджень: аналізу документів, опитування, спостереження, експеримента, обробки, узагальнення та інтерпретації кримінологічної інформації, підготовки кримінологічних рекомендацій.

Принципове значення має впровадження цих рекомендацій в практику правоохоронної діяльності, адже це те, заради чого, власне, й здійснюються дослідження влочинності. В главі підкреслюється особлива роль кримінологічних технологій. Це - інтеграль-

на форма впровадження кримінологічних рекомендацій у правоохоронну практику, яка систематизує кримінологічну інформацію, проповіді, методику, проекти. Йдеться про механізм реалізації системного аналізу кримінологічних методів досліджень, операційно чітко відпрацьовану систему прийомів, методів і впливів, які вастосовуються керівництвом кожного органу внутрішніх справ для досягнення поставлених цілей.

Модель кримінологічної технології включає в себе: 1) формування цілі, яку повинна досягти дана правоохоронна структура, 2) прийняття конкретного рішення відповідно до службових завдань і стратегічної правоохоронної цілі, 3) організацію правоохоронної дії, 4) аналіз результатів. Типологія кримінологічних технологій: "Робота з молодими працівниками, їх адаптація до умов служби", "Згуртованість колективу ОВС", "Соціальні аспекти правоохоронної роботи", "Колектив ОВС як соціальний інститут і соціальна спільність", "Управління колективом ОВС", "Соціально-правові резерви колективу ОВС", "Фактори і критерії діяльності ОВС", "Ефективність правоохоронної роботи", "Протидія колективу ОВС організованій злочинності", "Особистість працівника ОВС у протидії особистості злочинця" та ін.

Другий розділ "Основні напрямки системного аналізу в кримінології" складається з трьох глав: 1) Системний аналіз злочинності в кримінології, 2) Об'єктивні і суб'єктивні фактори злочинності, 3) Кримінологія про систему попередження злочинності, кожна з яких має по два параграфи.

Глава I. "Системний аналіз злочинності в кримінології", який здійснюється шляхом показу злочинності як антисоціальної системи (§ 1) і через кримінологічну характеристику злочинності (§ 2).

Злочин - передбачене кримінальним законом суспільно небез-

печне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку, що є найвищою соціальною цінністю, на права і свободи людини, їх гарантії в боку держави, а, значить, - і на державу, на правопорядок.

Злочинність - це антисоціальне, перехідне, історично-мінливе, кримінально-правове явище, що охоплює собою систему (сукупність) всіх злочинів і осіб, які їх скоїли за відповідний відрізок часу і на визначеній території, характеризуючись певними кількісно-якісними показниками. Особливу небезпеку являють собою організована і професійна злочинність: перша - це злочинна діяльність стійких керованих спільностей злочинців, які займаються злочинами як бізнесом, створюючи систему захисту від соціального контролю за допомогою корупції; друга - це злочинна діяльність, яка є для її суб'єктів джерелом існування, вимагає відповідних знань, умінь і навиків для досягнення кінцевої мети, спираючись на контакти в антисуспільним середовищі. Кримінологічна характеристика злочинності охоплює її кількісно-якісні показники: стан, рівень-коефіцієнт, структуру, характер, динаміку. Системно-кримінологічний аналіз злочинності в Україні за останню чверть віку фіксує такі дані: 1972-1977 рр. - період відносної стабілізації (140 тис. злочинів щорічно, середньорічний темп зростання 1,7%; 1978-1983 рр. - період значного зростання злочинності (237 тис., 9%); 1984-1988 рр. - період відносної стабілізації (242 тис., 0,6%); 1989-1993 рр. - період обвального зростання (540 тис., 17,6%); в 1995 р. - 642 тис. В дисертації аналізуються всі кількісно-якісні показники злочинності за вказаний чвертьвіковий відрізок часу.

Глава II. "Об'єктивні і суб'єктивні фактори влочинності" - аналізуються на основі діяльнісно-людинорізного принципу, системно, у взаємозв'язку об'єктивних (§ 1) і суб'єктивних (§ 2) факторів влочинної діяльності. До перших відносяться криміногенне середовище і деформовані потреби, до других - відповідне усвідомлення цих потреб і їх діяльне влочинне задоволення. Р.Мертон розрізняє п'ять логічно можливих, альтернативних способів пристосування або адаптації людини до умов, що існують в суспільстві або групі: 1. Підпорядкування: індивід приймає суспільно-визначені цільові установки та інституціоналізовані засоби їх реалізації; 2. Інновація (оновлення): цілі приймає, засоби не приймає; 3. Ритуалізм: цілі не приймає, засоби приймає; 4. Ретритивизм (відхід від життя): не приймає ні цілей, ні засобів; 5. Бунт: не приймає наявних цілей і засобів, пропонує нові//Р.К.Мертон. Соціальна структура і аномія. - Социология преступности. - М., 1966. - С.119. Тут все залежить від вектора, спрямованості механізму діяльності: криміногенне середовище детермінує деформовані потреби індивіда, які усвідомлюються ним у деформованих інтересах, ціннісних орієнтаціях, мотивах, цільових установках і засобах їх реалізації. В наш час зняте колишнє заперечення теорії факторів, факторного аналізу, який охоплює причини і умови досліджуваного явища, і тому доцільно звести структуру кримінології до трьох (замість чотирьох) компонентів: 1) влочинність, 2) об'єктивно-суб'єктивні фактори, які об'єднують причини - умови влочинності, особистість влочинця, 3) попередження влочинності.

Історія розвитку вчень про природу влочинності від стародавніх часів до Чезаре Ломброво (1835-1909 рр.), Зігмунда Фрейда (1856-1939 рр.) і від них до нашого сьогодення свідчить про постійну увагу до співвідношення соціального і біологічного в люди-

ні, - в контексті діалектики об'єктивно-суб'єктивних факторів злочинної діяльності.

У проєкті Держкомітету з науки і техніки "Системний аналіз - методологічна база для вивчення існуючого суспільства в Україні у перехідний період і цілісного проєктування трансформації його у громадянське" констатується наявність негативних об'єктивно-суб'єктивних криміногенних факторів (дестимуляторів): це - всезагальна, хаотична криза, зниження ролі держави в управлінні соціально-економічними процесами, невизначеність стратегії розвитку України у довгостроковій перспективі, відсутність єдності щодо цього, не врахування домінуючого впливу на ефективність економіки посталою за кілька генерацій соціально-економічного генотипу суспільства, формальних і неформальних норм і правил життєдіяльності, соціальних цінностей, нагромадженого досвіду, традицій, культури й моралі, які зумовлюють мотиваційно-поведінкову сферу суспільства у правомірному векторі. Нецивілізованість ринку, деформації в психології і поведінці окремих груп суспільства, прояви доглибинного біологічного компонента егоїстичного змісту - цей комплекс деструктивних об'єктивно-суб'єктивних факторів має своїм наслідком криміналізацію господарської та іншої діяльності - до мотиваційно-поведінкового рівня /Уряду України: Президенту, законодавчій, виконавчій владі. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників. - К.: НДІ "Проблеми людини", 1995. - Т.3. - С.15-24/.

Структура суб'єкта злочину включає: 1) соціально-демографічні і кримінально-правові ознаки, 2) соціальні прояви у різних сферах життя, 3) моральні властивості, 4) психологічні особливості. Названі ознаки співвідносяться між собою у кожного індивіда індивідуально, але можна виділити три основних типи криміногенної

особистості: 1) послідовно-криміногенний (криміногенна ситуація не лише використовується, але й створюється), 2) ситуативно-криміногенний (ситуація використовується), 3) ситуативний (повна залежність від ситуації).

Глава III. "Кримінологія про систему попередження злочинності" - в цій третій, заключній главі другого розділу розглядається попередження злочинності у системному вимірі (§ 1), розкривається механізм попередження злочинності (§ 2). Теорія попередження злочинності - завершальна підсистема предмету кримінології. Сутність кримінологічного попередження - усунення криміногенних факторів та їх проявів, це - головний чинник боротьби із злочинністю. Структура кримінологічного попередження: 1) загальносоціальне, 2) індивідуальне. Напрямки кримінологічного попередження: 1) профілактика злочинів (нейтралізація криміногенних факторів), 2) відвернення злочинів (усунення злочинних намагань), 3) припинення злочинів (усунення злочинних діянь). Суб'єкти кримінологічного попередження: 1) загальносоціального рівня (система державних і громадських організацій, функціонування якої включає правоохоронну функцію), 2) спеціально-кримінологічного рівня (правоохоронна система). Організація кримінологічного попередження: 1) інформаційне забезпечення, 2) соціально-правове регулювання, 3) кримінологічне прогнозування.

У 1994 р. по лінії всіх служб було зареєстровано 572147 злочинів, розкрито (по закінчених справах) 306703; процент розкриття 54,7; в 1995 р. зареєстрували 641860 злочинів, розкрили 382811 - 61,8% розкриття. Попереджено злочинів - відповідно 6497 і 7937 (вростання на 1440 - 22,2%). У 1994 р. було виявлено економічних злочинів 46868, з них в порушенням кримінальних справ - 41936, направлених до суду - 21723, в 1995 р. було виявлено 60846 еконо-

мічних злочинів (зростання на 29,9%), з них з порушенням кримінальних справ - 46791 (зростання на 11.6%), направлених до суду - 30542 (зростання на 40,5%): Експрес-інформація про стан злочинності на території України за 12 місяців 1995 року. - К.: Інформаційне бюро МВС України, 1995. - С.1-4. Отже, відмічаються певні позитивні зрушення у попередженні злочинності в Україні.

Попередження злочинності - авангардна ланка правоохоронної діяльності, механізм якої, як і діяльності в цілому, визначається діяльнісно-людинорічним принципом системного аналізу. Людина існує у певному середовищі, усвідомлює і діяльно задовольняє об'єктивні потреби, реалізує конкретні цільові установки наявними засобами для досягнення бажаних результатів. Передбачення таких результатів складає сутність прогностичної функції кримінологічного попередження, яку слід аналізувати в контексті загальносоціальних прогнозів. Вони систематизовані в проекті Держкомітету з науки і техніки про системний аналіз сучасного стану і перспектив розвитку України. В проекті "Інноваційна економіка" пропонується: 1) вважати недоцільним традиційний підхід до складання планів "від досягнутого"; 2) перейти до стратегічного програмного цільового планування; 3) запровадити ефективний контроль і аналіз наслідків реалізації програм і планів; 4) формувати комплекси моделей, "дерева цілей"; 5) робити це на всіх рівнях: макrorівні, субмікрорівні (мотиваційно-поведінковому щодо кожного члена суспільства). Засобами реалізації названих цільових установок є: 1) створення системно-аналітичної бази в Україні в усіх гілках влади, сферах суспільної життєдіяльності, 2) забезпечення її науково-дослідними, кадровими, правовими, матеріально-технічними заходами, 3) інтеграція творчих зусиль теоретиків і практиків, представників фундаментальної і прикладної науки, НАНУ, галузевих академій, вузів.

Представники НІСД сформулювали прогнов щодо людського розвитку в Україні на середньотермінову перспективу, - ймовірні сценарії: "Проекція" - збереження сучасних тенденцій на май "Занепад" - деградація суспільно-економічного життя, ос свободи людини в можливостях власного забезпечення, "Ровв активізація суспільно-економічного життя, підвищення духовно-інтелектуального рівня, наближення до сучасного рівня цивілізації суспільств західних країн. Синтез експертних суджень щодо ймовірності реалізації виділених сценаріїв в балах: "Проекція" - 0,335; "Занепад" - 0,344; "Роввиток" - 0,321: отже, в Україні - стан нестабільної рівноваги. Фактори "Роввитку" включають сумарний вплив на людський розвиток в Україні, який розподіляється таким чином: 1) законодавча та виконавча влада - 57%; 2) вітчизняні підприємці - 20%; 3) інше населення - 9%; 4) зовнішні впливи - 14%, - всього 100%. Звідси висновок - для стабілізації і розвитку нашого суспільства потрібні: 1) максимальна ефективність дій законодавчої і виконавчої влади, їх єдність, при розмежуванні функцій; 2) переключення енергії всіх вітчизняних підприємців у продуктивне русло; 3) включення всього населення у справедливу життєдіяльність; 4) оптимально конструктивне використання зовнішніх чинників.

Цілком очевидним є взаємозв'язок зазначених загальносоціальних і кримінологічних аспектів. Сценарій "Проекція" означає "повзуче" зростання влочинності, погіршення криміногенної ситуації, "Занепад" - ще більш обвадне зростання влочинності, інтенсивну криміналізацію суспільства, "Роввиток" - стабілізацію ситуації в поступовим її покращенням, соціальним контролем і регулюванням.

Загальносоціальне попередження влочинності органічно взаємодетерміновано із спеціально-кримінологічним попередженням, в правоохоронній діяльності. 30-31 січня 1996 року на базі Української академії внутрішніх справ відбулась міжнародна конференція "Проблеми реформування органів внутрішніх справ на сучасному етапі", організована МВС України і УАВС. Конференція багато в чому реалізувала принципи системного аналізу, розглянувши зазначені проблеми в комплексі. Йшлося про Концепцію реформування системи ОВС, яка включає в себе: вдосконалення управління та організаційно-штатних структур, розвиток кримінальної міліції, міліції громадської безпеки, в тому числі муніципальної міліції, апаратів попереднього слідства, кримінально-виконавчої системи, внутрішніх військ, кадрового апарату, правове забезпечення зазначених напрямків.

Таке правове забезпечення передбачає, зокрема, розробку і в установленому порядку подання проектів законодавчих та інших правових актів України: 1) Закону "Про органи внутрішніх справ" (на основі Закону України "Про міліцію", перейменування міліції на поліцію); 2) Закону "Про державну службу охорони"; 3) Закону "Про статус слідчого"; 4) Закону "Про внутрішні війська України"; 5) Кримінального і Кримінально-виконавчого кодексів України; 6) змін до Законів "Про пожежну безпеку", "Про ветеринарну службу", "Про дорожній рух", до Постанов Уряду в питань діяльності ОВС.

В висновках і пропозиціях дисертант в узагальненій формі формулює теоретико-практичні положення, які впливають в його дослідження: щодо сутності і основних напрямків системного аналізу в кримінології на основі запропонованого ним діяльнісно-людинорізного принципу, - в точки зору подальших наукових розробок, прикладних досліджень і практики органів внутрішніх справ.

По темі дисертації опубліковані такі праці:

1. Системний аналіз в кримінології. - К.: Українське міа внутрішніх справ, 1996. - 100 с.
2. Системний аналіз в кримінології. Концептуальні схеми. - К.: Українська академія внутрішніх справ, 1996. - 20 с.
3. Системний аналіз в кримінології. - К.: Науково-теоретичний журнал "Науковий вісник Української академії внутрішніх справ", 1996. - N 1. - С.165-182.
4. Соціологічне забезпечення законності правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ. - Міжвузівський збірник наукових праць "Забезпечення законності в діяльності органів внутрішніх справ". - К.: Українська академія внутрішніх справ, 1993. - С.19-26.
5. Законність у діяльності правоохоронних органів і соціологія. - Міжвузівський збірник наукових праць "Проблеми удосконалення кримінального і кримінально-процесуального законодавства". - К.: Українська академія внутрішніх справ, 1993. - С.83-88.

Маноха А.Е. Системный анализ в криминологии.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 - уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Украинская академия внутренних дел. Киев. 1996. Рукопись.

Диссертация посвящена системному анализу в криминологии. Раскрыта сущность и основные направления системно-криминологического анализа. Предмет исследования составили сформулированный автором принцип деятельности как критерия развития человека, конкретизированный в Индексе человеческого развития, - применительно к криминологии, которая системно анализирует преступность, ее факторы, причины, условия, субъекта, а также пути ее предупреждения.

Результаты исследования использованы для разработки системы мер по повышению эффективности борьбы с преступностью, реализации Комплексной программы реформирования органов внутренних дел Украины.

Ключові слова: системний аналіз в криминології, діяльнісно-людинорічний принцип, Індекс людського розвитку, влочинність, її об'єктивні і суб'єктивні фактори, криминологічне попередження.

Manoha A.Ye. System analysis in criminology.

Candidat dissertation on law (J.D.). Specialisation 12.00.08 - criminal law and criminology; criminal-executing law. Ukrainian Academy of Internal Affairs. Kyiv. 1996. Reprint.

The thesis is on system analysis in criminology. The basic trends of system criminologicne analysis are given. The subject of the research is the principe of human activity as its criteria, which is shown in Index of human development applied to criminology. It gives the possibility to analyse sistematicaly crime activity, its factors, cause, conditions, human, subject and the ways of its prevention.

The results of the research are used for the development of the system of actions directed on effectivity of combating crime and putting into life the Composite Program of reformation of internal affairs bodies of Ukraine.

Key words: system analysis in criminology, index of human development, crime, crime prevention.

Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии

Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии

Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии

Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии

Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии
Вопросы и задачи в криологии

План до друку 20.11.86 Формат 60x84/16 Папір офс
Умови друку арк 44 Обл.-вид арк 66 Тир. 100 Зам. 6.1930

ВАТ «Книжкова друкарня наукових книг»
252030, Київ-30, вул. Б. Хмельницького, 19

438208

AB 36.370